

*Титаренко Валентина
(Полтава, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ОЛЕКСАНДРИ ВЕЛИКОДНОЇ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Вишивка – поширений вид декоративно-прикладного мистецтва, в якому узор та зображення виконуються ручним або машинним способом на різних тканинах, шкірі, повсті та інших матеріалах лляними, бавовняними, шовковими, вовняними нитками, а також бісером, перлами, коштовними камінням, лелітками.

Цей вид мистецтва виник давно – корені його сягають у глибину віків. Мабуть, ніколи не зможемо ми довідатися, хто і коли вперше здогадався втілити в узорний мотив красу рідної природи, свої переживання та відчуття. З огляду на недовговічність тканини та ниток наука позбавлена можливості точно визначити час виникнення цього мистецтва. Адже зразки найдавнішої вишивки у музеях Європи відносять до V ст. н.е., а пам'ятки української вишивки збереглися лише за кілька останніх століть.

У X–XI ст. для оздоблення тканин одягового та обрядово-інтер'єрного призначення широко використовувалась вишивка. З поховань цього періоду відомі фрагменти шовкових тканин з вишивкою золотими нитками: чільця (налобні пов'язки), стрічки, комірці, нарукавники, паски, кайми, плащі.

Археологічні розкопки підтверджували значне поширення вишивання у стародавньому Києві: на фібулах і срібних браслетах XIII ст. зображено постаті в сорочках з широкими вишиваними манишками.

В Іпатіївському літописі від 1252 р. говориться, що князь Данило Галицький під час зустрічі з королем був одягнений в кожух обшитий золотими плоскими мережками.

Творче спілкування з іншими народами мало певний вплив на техніку художньої вишивки майстрів Київської Русі, але в своїй основі вона залишалась самобутньою. Народ творив, знаходив і стверджував власний, оригінальний стиль. Невідомі умільці копіткою працею виробили різноманітні усталені техніки вишивання, які завдяки стійкості традиції дійшли через століття до наших часів. Звичайно, з часом майстерність вишивання вдосконалювалася. Народний досвід зберіг найтипівіші, найбільш доцільні, позначені високим мистецькі смаком зразки орнаменту, їх барвистість, вишивальні техніки.

Полтавський край багатий іменами народних вишивальниць, які славляться своєю майстерністю, оригінальністю, досконалістю, поетичністю і передають свій досвід і традиції рідного краю наступним поколінням.

Серед значного числа технік, якими виконані вироби майстрів різних районів Полтавщини, слід виділити такі, які широко використовувала у своїй творчій діяльності майстер народного мистецтва Олександра Кузьмівна Великодна:

– лиштва – один із найдавніших засобів шитва, яка виконується на

тканинах полотняного переплетення, а на інших – за допомогою трафарету. Її назва походить від слова «лиштва» (у минулому вишивали низ сорочки, підшивка якого називалася «лиштвою»). У деяких місцевостях її називають рахунковою гладдю. За способом утворення лиштву поділяють на пряму, косу і качалочкова;

– вирізування – це вид ажурної вишивки, в якому спочатку обробляють контури узору, потім витягують і обрізують потрібну кількість ниток, а по тих нитках, що залишилися, роблять сітку й прикрашають різними розшивками. Вирізування поширене у вишивках багатьох народів у поєднанні з іншими лічильними швами: гладдю, мережкою, кіскою, виколюванням тощо. Вишивають найчастіше білим по білому, білим по сірому, червоним по білому, у поєднанні червоного з чорним, жовтим, сивим, коричневим, що притаманно місцевому колориту того чи іншого регіону.

У вирізуванні поєднують кілька технік лічильних швів: хрестик для позначення кутів фігури (у полтавському вирізуванні), обметування країв гладдю, обплітання сітки та розшивка окремих клітинок.

Вирізування буває на одну, три, п'ять, а то й більше квадратних дірочок. При вирізуванні на п'ять дірочок порожніми роблять першу й третю

дірочки, а заповнюють другу й четверту. Узор вирізування утворюється від поєднання цих дірочок, відповідно до чого має назви: вирізування на чотири дірочки, книшкове, хрящове, косе з клинцями, орлове, рогатеньке;

– мережка – одна з найцікавіших технік виконання. Існують різноманітні види мережок. Ними оздоблюють чоловічі сорочки, жіночі блузи, серветки, скатертини, рушники.

Мережки виконуються здебільшого білим кольором.

Вони бувають найрізноманітнішими – від вузеньких смужок одинарного прутика до складних, білих мережок завширшки до 1 м, дуже подібних до справжнього мережива.

Мережка одинарний прутик – найпростіша за технікою виконання, вона є основою для складніших мережок. Мережка подвійний прутик, мережка з настилом з чисницею складається з двох наскрізних смужок, які розділені доріжкою цілої тканини.

Слід відзначити особливу техніку вишивки – це «білим по білому», яка наявна майже у 700 роботах Олександри Великодної.

При вишиванні білим по білому для підкреслення світлотіні додають сіру або сірувато-жовту нитку. Колористична гама орнаментальних композицій при цьому будується на поєднанні м'яких, пастельних відтінків: сірого, зеленого, вохристого, коричневого. Вся увага сконцентровується на декоративному вирішенні простих елементів орнаменту за допомогою переходу від світлого до темного кольору. Така градація в одній гамі створює гармонію ритмів і насичує вишивку рухом. Майстрині часто користуються протиставленням холодних і теплих тонів.

Великі частини орнаменту – розетки, ромби, трикутники – вишиваються теплішими відтінками, ніби виступаючи на перший план, а дрібніші – виконуються в холодних тонах, підкреслюючи рельєфність узору в цілому.

Майстриня вишивки ніколи не робила заздалегідь ескізів на папері. Малюнок створювала поступово, в процесі роботи з голкою, повороти якої виводять нові узори, матеріал підказує нові художньо-виражальні засоби. Саме безпосередність спілкування з матеріалом і наповнює виріб неповторністю. Ось чому один і той самий поширений мотив завдяки індивідуальним нюансам творчості кожного разу сприймається по-новому, не викликаючи відчуття механічного повтору.

Для полтавської вишивки характерні рослинний, рослинно-геометризований і геометричний орнаменти, які прослідковуються у виробах О. Великодної. Рослинним вишиті скатертини, серветки; рослинно-геометризованим – жіночі сорочки, блузки, сукні; геометричним – чоловічі сорочки.

Значне місце в полтавській вишивці посідає геометричний орнамент, в основі якого лежать найпростіші за своїми обрисами фігури: косий та прямий хрест, квадрат, ромб, трикутник тощо. Найрізноманітніші поєднання цих фігур зумовлює варіантність композиційних побудов. Характерною особливістю полтавського орнаментування є віртуозність внутрішньої розробки геометричного мотиву, що досягається насамперед різноманітними техніками виконання. Так, мотив ромба, вишитий вирізуванням, має чіткі, прямокутні окреслення, безчисною мережкою – легкі, витончені контури, лиштвою – опуклі рельєфні форми, з деталізованою розробкою всередині.

Той самий мотив ромба, виконаний зерновим виводом, набуває площинного характеру, справляючи враження мерехтливої поверхні. Мотиви, виконані зерновим виводом, посідають другорядне місце в загальній композиції, підкреслюючи і виявляючи інші елементи орнаменту. Все це ми спостерігаємо у творах майстрині, а також використовуємо при виготовленні виробів на заняттях з «Української народної вишивки» з студентами III курсу.

Великодна О.К. все життя пропрацювала у виробничо-художньому об'єднанні «Полтавчанка». Аж до 1974 року за її взірцями фабрика ім. Лесі Українки виготовляла чоловічі та дитячі сорочки «чумачки» й «українки», жіночі блузи й сорочки за народним строєм, вироби постільного та сувенірнього набору.

За більш як шістьдесят літ Великодна О. К. створила й відшила близько 700 нових візерунків, якими оздоблено тисячі й тисячі різних виробів.

Великодна О.К. – учасниця близько ста художніх і промислових виставок. Жодної виставки декоративно-прикладного мистецтва не минало без її творінь. Майстриня була щорічним учасником свят народної творчості в с. Пирогове та Сорочинського ярмарку. Її вишивки прикрашали павільйони Парижу, Токію, Делі, Брюсселя, Лейпцігу,

Марселя, Варшави й Кошаліна (Польща), Ріджані (Канада), Велико-Тирново (Болгарія), Буенос-Айресі (Аргентина).

Таким чином, творча спадщина Олександрів Кузьмівни дуже широко використовується у навчальному процесі при підготовці майбутніх учителів технологічної освіти при вивченні «Технологічного практикуму» та його розділів на III курсі – «Українська народна вишивка» та «Полтавська традиційна вишивка», а також особливо при виготовленні художньо-естетичних виробів – жіночих та чоловічих сорочок різних типів із застосуванням великої кількості різних технік вишивок, а особливо прозоро-рахункової групи, якою відома українська майстриня володіла досконало.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Кара-Васильєва Т.В. Полтавська народна вишивка / Т.В. Кара-Васильєва. – К. : Наук, думка, 1983. – 135 с.*
2. *Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка на зламі століть / Т.В. Кара-Васильєва // Укр. мистецтво та архітектура кінця XIX – початку XX ст. – К., 2000. – С. 135–152.*
3. *Титаренко В.П. Народні промисли України: навчальний посібник / Титаренко В.П. – Полтава : Видавництво «Полтавський літератор», 2011. – 524 с.*
4. *Титаренко В.П. Українська народна вишивка у творах полтавських майстринь / Титаренко В.П. – Полтава : Видавництво «Інарт», 2008. – 230 с.*
5. *Титаренко В.П. Вишивальне мистецтво Полтавщини: навчальний посібник / Титаренко В.П. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. – 520 с.*

Свійонтек Ірина

(Івано-Франківськ, Україна)

АВТЕНТИЧНА ВИШИВКА ТА ОДЯГ ЕТНІЧНИХ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

(мистецтво автентичної вишивки, як чинник естетичного і патріотичного виховання)

ВСТУП

Короткий огляд раніше опублікованих робіт Ірини Свійонтек у цій галузі:

1. Свійонтек І.В. «ГУЦУЛЬСЬКІ ВИШИВКИ КАРПАТ. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту», мистецький альбом 1 / Ірина Свійонтек. – Івано-Франківськ, «Нова Зоря», 2011, – С. 320.
2. Свійонтек І.В. «ГУЦУЛЬСЬКІ ВИШИВКИ КАРПАТ. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту», мистецький альбом 2 / Ірина Свійонтек. – Івано-Франківськ, «Народне мистецтво», 2005, – С. 286.
3. Свійонтек І.В. «ГУЦУЛЬСЬКІ ВИШИВКИ КАРПАТ. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту», мистецький альбом 3 / Ірина Свійонтек. – Івано-Франківськ, «Нова Зоря», 2008, – С. 288.
4. Свійонтек І.В. «ГУЦУЛЬСЬКІ ВИШИВКИ КАРПАТ. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту. Космацькі вишивки Косівщини». Мистецький альбом 5. Книга 1 / Ірина Свійонтек. – Львів, «Апріорі», 2014